

UDK 37.015:371.213

Originalan naučni rad

Примљено: 22.10.2025.

Прихваћено за објављивање: 19.12.2025.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.2.2025.5>

ŠKOLA KAO VASPITNA SREDINA IZ PERSPEKTIVE NASTAVNIKA I STRUČNIH SARADNIKA

Tatjana Milosavljević Đukić¹

Pedagoški fakultet u Vranju, Univerzitet u Nišu

Apstrakt: Cilj istraživanja je da se sagleda škola kao vaspitna sredina iz perspektive nastavnika i stručnih saradnika, kroz procenu pojedinih indikatora vaspitne uloge škole. Uzorak je obuhvatio ukupno 282 ispitanika (247 nastavnika i 35 stručna saradnika) osnovnih škola Republike Srbije. Primenom Upitnika za procenu škole kao vaspitne sredine, uz analizu deskriptivne statistike, t-testa, jednofaktorske ANOVA i Pirsonove korelacije ($p \leq 0,05$), potvrđena je glavna hipoteza, da nastavnici i stručni saradnici školu u celini vrednuju kao značajnu vaspitnu sredinu, uz statistički značajne razlike i povezanosti u vrednovanju pojedinih indikatora u odnosu na profesionalnu ulogu i sociodemografske karakteristike ispitanika. Nastavnici iskazuju izraženije procene škole kao vaspitne sredine i ulogu odeljenjskog starešine, dok stručni saradnici povoljnije vrednuju uslove za vaspitni rad, naročito stručno usavršavanje nastavnika i saradnju škole sa društvenom sredinom; u vaspitno usmerenom planiranju nastavnici više ističu usklađenost planiranja sa ciljevima vaspitanja, definisanje vaspitnih zadataka časa i planiranje aktivnosti učenika. Unutar nastavničkog profila, nastavnici predmetne nastave najpovoljnije procenjuju školu kao vaspitnu sredinu, dok nastavnici razredne nastave naglašenije ističu usklađenost planiranja; prema sredini u kojoj se škola nalazi, najviše procene iskazuju ispitanici iz škola prigradskih, a najniže ispitanici iz škola gradskih sredina. Pol ispitanika diferencira manji broj indikatora pri čemu ispitanici muškog pola izraženije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu i ulogu odeljenjskog starešine, dok ispitanici ženskog pola više vrednuju stručno usavršavanje i saradnju sa stručnim saradnicima. Sa porastom dužine radnog staža ispitanika snižavaju se procene stručnog usavršavanja i saradnje škole sa društvenom sredinom, dok se istovremeno u većoj meri vrednuju saradnja nastavnika sa porodicom i značaj vannastavnih aktivnosti. Nalazi ukazuju da unapređivanje vaspitne uloge škole zahteva istovremeno jačanje institucionalnih uslova i profesionalne podrške, kao i osnaživanje neposredne vaspitne prakse i koordinaciju aktera u planiranju i evaluaciji vaspitnog rada.

Ključne reči: škola kao vaspitna sredina, indikatori vaspitne uloge škole, nastavnici, stručni saradnici

¹ tatjanamdj74@gmail.com; tatjanamdj@pfvr.ni.ac.rs

Uvod

U uslovima ubrzanih globalnih društvenih promena, digitalne transformacije i porasta psihosocijalnih izazova u odrastanju dece i mladih, konceptualizacija škole kao vaspitne sredine i kompetentnost vaspitno-obrazovnih aktera, nastavnika i stručnih saradnika, postaju ključni preduslovi za celovitu podršku učenicima, razvoj pozitivne školske klime i ostvarivanje vaspitnih ciljeva kroz nastavni proces, međuljudske odnose i saradnju sa porodicom i lokalnom zajednicom. Savremeni teorijski pristupi i strateški obrazovni okviri sve jasnije afirmišu školu kao celovitu vaspitnu sredinu u kojoj se razvoj učenika odvija u sinergiji kognitivnih, emocionalnih, moralnih i socijalnih dimenzija (European Commission, 2024a; Krnjaja i Pavlović-Breneselović, 2023; Milosavljević Đukić, 2019; Milosavljević Đukić et al., 2022a). Poseban doprinos savremenom razumevanju vaspitne uloge škole daju politike Evropske unije koje naglašavaju da se dobrobit i mentalno zdravlje učenika ne mogu unapređivati parcijalno, već kroz celoškolski pristup (whole-school approach) koji integriše nastavni rad, školsku klimu, profesionalnu saradnju i partnerstvo sa porodicom i zajednicom (European Commission, 2024b). U tom okviru, škola se sagledava kao složen pedagoški ekosistem u kojem se prepliću profesionalni kapaciteti nastavnika i stručnih saradnika, institucionalna organizacija i širi normativni i društveni kontekst, čime se vaspitna uloga pomera od proklamovanog cilja ka organizacijskom praktičnom domenu i međuljudskom odnosu svih aktera vaspitno obrazovnog procesa (Osmanović Zajić i sar., 2022).

Rezultati dosadašnjih pedagoških istraživanja pokazuju da je vaspitna uloga škole često formalno prepoznatljiva, ali nedovoljno operacionalizovana i integrisana u svakodnevnoj nastavnoj praksi. U pedagoškim implikacijama dosadašnjih istraživanja naglašava se potreba doslednijeg povezivanja nastavnih ciljeva sa vrednosnim, moralnim i socijalnim dimenzijama obrazovanja, kao i sistematičnija podrška nastavnicima kroz jasnoću vaspitnih ishoda, smanjenje prepreka u praksi i kontinuirano stručno usavršavanje za vaspitni rad (Biesta, 2010; Milosavljević Đukić, 2018; Milosavljević Đukić, 2019).

Kvalitet realizacije vaspitne uloge škole u velikoj meri zavisi od vaspitnih kompetencija nastavnika i njihove sposobnosti da vaspitne ciljeve situaciono ugrađuju u nastavni proces, komunikaciju sa učenicima i vođenje odeljenjskog kolektiva. U reformskim diskursima u Srbiji nastavnik se sve češće razume kao profesionalni akter promene, pored didaktičko metodičke uloge, operacionalizacija uloge nastavnika vidljiva je u jačanju socio-emocionalnih i vrednosnih sadržaja u nastavi, kao i u saradnji sa porodicom (Milosavljević Đukić, 2018; Hebib i Ovesni, 2019; Krnjaja i sar., 2023).

Istovremeno, savremena škola sve više zavisi od kvalitetne profesionalne saradnje u kojoj stručni saradnici (pedagozi i psiholozi) doprinose razvoju školske kulture, pružajući podršku nastavnicima, posredujući u saradnji sa roditeljima i inicirajući razvojne programe na nivou škole. Istraživanja ukazuju da se uloga stručnih saradnika u praksi posmatra šire od pedagoško-instruktivne podrške i

saradnje, uključujući stabilnost i unutrašnju usklađenost timskog rada svih aktera vaspitno obrazovnog procesa, čime se potvrđuje potreba za jačanjem systemske podrške i istraživačko-razvojnog delovanja stručnih saradnika (Milosavljević Đukić i sar., 2020a; Tančić, 2020; Osmanović Zajić i sar., 2022).

Razumevanje škole kao vaspitne sredine zahteva i uvažavanje učeničke perspektive, jer učenici školu vrednuju kroz svakodnevno iskustvo u odnosima, podršci, pravičnosti, sigurnosti i pripadnosti kolektivu. Empirijski nalazi ukazuju da se škola iz učeničke perspektive sagledava kao višedimenzionalna pojava u kojoj se prepliću nastavni proces, odnosi sa nastavnicima, vršnjačka klima i osećaj uvažavanja i pripadnosti, što se odražava na motivaciju, uključenost i ponašanje učenika. Sticanje socijalnih kompetencija kroz socio-emocionalno učenje predstavlja sastavni deo vaspitnog delovanja škole (Milosavljević Đukić et al., 2020b; Milosavljević Đukić et al., 2021; Zukorlić i Nikolić, 2022).

Vaspitna uloga škole snažno se oslanja i na saradnju porodice i škole kao resurs usklađivanja vaspitnih očekivanja i jačanja podrške učeniku. Roditeljska uključenost kroz neformalno obrazovanje, kao okvir osnaživanja roditeljskih kompetencija i odgovornog roditeljstva, predstavlja važan vaspitni resurs za razvoj odgovornosti, timskog rada i prosocijalnih obrazaca ponašanja učenika. Takođe, vannastavne i vanškolske aktivnosti podstiču motivaciju, samoregulaciju procesa učenja, socio-emocionalni razvoj, prepoznavanje potreba i pružaju podršku učenicima. U prilog značaju navedenih indikatora vaspitne uloge škole govori i nalaz da percepcija vaspitno obrazovnih aktera, u domenu saradnje među nastavnicima i odnosi nastavnik–učenik, ima relevantnu prediktorsku vrednost za nastavničku motivaciju i ukupnu školsku klimu (Bogavac & Milosavljević Đukić, 2017; Milosavljević Đukić et al., 2022a; Milosavljević Đukić et al., 2022b; Radovanović i sar., 2022; Pinkas, 2022).

Celoškolski pristup, kao osnova vaspitne uloge škole, koji obuhvata nastavu i učenje, odnose i klimu, školska pravila i podršku, profesionalnu saradnju zaposlenih, saradnju sa porodicom i lokalnom zajednicom (European Commission, 2024b), u Republici Srbiji je nedovoljno potkrepljen empirijskim istraživanjima koja sistematski upoređuju kako nastavnici i stručni saradnici razumeju vaspitnu ulogu škole i kako procenjuju sopstvenu i međusobnu praksu, uključujući i izazove saradnje koji često ostaju na nivou formalne komunikacije, bez dubljeg zajedničkog planiranja i refleksije (Milosavljević Đukić, 2016; Osmanović Zajić i sar., 2022). Otuda, cilj rada je da se sagleda konceptualizacija vaspitne uloge škole iz ugla nastavnika i stručnih saradnika, koje aspekte u praksi prepoznaju kao ključne, kao i gde uočavaju prepreke i razvojne potrebe, sa očekivanjem da dobijeni uvidi mogu doprineti osmišljavanju delotvornijih školskih programa stručnog usavršavanja radi unapređenja kulture saradnje kao pretpostavke jačanja škole kao vaspitne sredine (European Commission, 2024b; Milosavljević Đukić et al., 2022a).

Metod

Cilj istraživanja je da se sagleda škola kao vaspitna sredina iz perspektive vaspitno-obrazovnih aktera, nastavnika i stručnih saradnika, kroz procenu pojedinih indikatora vaspitne uloge škole. Polazeći od opšteg cilja, formulisani su zadaci usmereni na utvrđivanje da li postoje statistički značajne razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od profesionalne uloge ispitanika (nastavnici i stručni saradnici), profesionalnog profila (nastavnici razredne, nastavnici predmetne nastave i stručni saradnici), nivoa formalnog obrazovanja (viša, visoka, master), sredine u kojoj se škola nalazi (gradska, prigradska, seoska) i pola ispitanika, kao i na ispitivanje povezanosti dužine radnog iskustva u prosveti sa procenama navedenih indikatora. Očekuje se da vaspitno-obrazovni akteri (nastavnici i stručni saradnici) školu vrednuju kao značajnu vaspitnu sredinu, uz statistički značajne razlike i povezanosti u rezultatima vrednovanja pojedinih indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od profesionalne uloge i sociodemografskih karakteristika ispitanika. Na osnovu teorijskih polazišta i rezultata istraživanja, postavljene su sledeće pomoćne hipoteze:

h1: Procene indikatora vaspitne uloge škole statistički se značajno razlikuju između nastavnika i stručnih saradnika, pri čemu nastavnici izraženije vrednuju ulogu odeljenjskog starešine, saradnju škole sa roditeljima, lični primer i profesionalnu ulogu, kao i planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka nastavnog časa, dok stručni saradnici u većoj meri naglašavaju školu kao vaspitnu sredinu, stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi, stručnu saradnju nastavnika sa stručnim saradnicima i definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa;

h2: Procene indikatora vaspitne uloge škole statistički se značajno razlikuju između nastavnika razredne, nastavnika predmetne nastave i stručnih saradnika, pri čemu nastavnici razredne nastave posebno ističu odeljenjskog starešinu kao ključnog vaspitnog aktera, saradnju škole sa roditeljima (školski nivo), vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs i planiranje u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja; zatim, nastavnici predmetne nastave izraženije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu, saradnju sa društvenom sredinom, kolegijalnu razmenu (nastavnik–nastavnik) i definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa; dok stručni saradnici u većoj meri vrednuju nastavnika kao vaspitnog činioca, stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi, stručnu saradnju (nastavnik–pedagog/psiholog) i planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka nastavnog časa;

h3: Procene indikatora vaspitne uloge škole statistički se značajno razlikuju u zavisnosti od nivoa formalnog obrazovanja ispitanika (više, visoko, master), pri čemu ispitanici sa visokim obrazovanjem i master studijama izraženije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu, stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi, kolegijalnu razmenu (nastavnik-nastavnik) i definisanje vaspitnih zadataka časa dok ispitanici sa višim obrazovanjem naglašavaju indikatore odeljenjskog starešinu, saradnju sa roditeljima, vannastavne aktivnosti i planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka nastavnog časa;

h4: Procene indikatora vaspitne uloge škole statistički se značajno razlikuju u zavisnosti od sredine u kojoj se škola nalazi (gradska, prigradska, seoska), pri čemu se očekuje da ispitanici iz škola prigradskih i seoskih sredina pripisuju veći značaj indikatorima kao što su nastavnik kao vaspitni činilac, saradnji škole sa roditeljima (školski nivo), vannastavnima aktivnostima kao vaspitnom resursu i aktivnostima učenika usmerenim na realizaciju vaspitnih zadataka nastavnog časa, dok ispitanici škola gradskih sredina izraženije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu, kolegijalne odnose (nastavnik-nastavnik), lični primer i profesionalnu ulogu i planiranje u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja;

h5: Procene indikatora vaspitne uloge škole statistički se značajno razlikuju u zavisnosti od pola ispitanika, pri čemu se očekuje da ispitanici ženskog pola izraženije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu, stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi, kontinuirano stručno usavršavanje, kao i planiranje u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja, dok će ispitanici muškog pola u procenama dati prednost odeljenjskom starešini kao ključnom vaspitnom akteru, saradnji nastavnika sa porodicom (individualni nivo), vannastavnim aktivnostima kao vaspitnom resursu, kao i planiranju aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa;

h6: Dužina radnog iskustva ispitanika u prosveti statistički je značajno povezana sa procenama indikatora vaspitne uloge škole, pri čemu se očekuje negativna korelacija sa procenama saradnje škole sa društvenom sredinom, stručnog usavršavanja nastavnika za vaspitni rad i nastavnika kao vaspitnog činioca, a pozitivna sa procenama saradnje nastavnika sa porodicom (individualni nivo), značaja vannastavnih aktivnosti kao vaspitnog resursa i planiranja aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od ukupno 282 ispitanika osnovnih škola u Republici Srbiji, od kojih je 247 nastavnika (87,6%) i 35 stručna saradnika (12,4%). Unutar nastavničke populacije, 102 ispitanika rade u razrednoj nastavi, a 138 u predmetnoj nastavi. Prema polu, 18,9% je muškog, a 81,1% ženskog pola, što je u skladu sa rodnom strukturom nastavničke profesije. Više od polovine ispitanika je zaposleno u školama gradskih sredina (54,6%), 12,4% u prigradskim, a 33,0% u školama seoskih sredina. Kada je reč o nivou formalnog obrazovanja, u uzorku dominiraju ispitanici sa visokim obrazovanjem 167 (59,2%), 82 ispitanika (29,1%) sa višim, a 33 ispitanika (11,7%) sa master nivoom. U pogledu radnog iskustva, uzorak obuhvata ispitanike sa 1 do 38 godina radnog staža, pri čemu je prosečno radno iskustvo 15,2 godine ($SD = 9,8$). Struktura uzorka prikazana je u Tabeli 1.

Tabela 1.*Struktura uzorka*

<i>Varijabla</i>	<i>Kategorija</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Profesionalna uloga	Nastavnici	247	87,6%
	Stručni saradnici	35	12,4%
	Nastavnici razredne nastave	102	37,1%
Profesionalna uloga (profil)	Nastavnici predmetne nastave	138	50,2%
	Stručni saradnici	35	12,7%
Pol	Muški	50	18,9%
	Ženski	215	81,1%
Sredina u kojoj se škola nalazi	Gradska	154	54,6%
	Prigradska	35	12,4%
	Seoska	93	33,0%
	Više	82	29,1%
Nivo formalnog obrazovanja	Visoko	167	59,2%
	Master	33	11,7%
Dužina radnog iskustva	Min = 1 Max = 38	M = 15,2 (SD = 9,8)	

f= frekvencija, % = procenat

Za potrebe istraživanja je konstruisan *Upitnik za procenu škole kao vaspitne sredine iz perspektive nastavnika i stručnih saradnika* kojim su obuhvaćeni pojedini indikatori vaspitne funkcije škole. Upitnik se sastoji od 18 ajtema, grupisani u dve celine, gde su ispitanici imali zadatak da na petostepenoj skali Likertovog tipa procene stepen slaganja (1 - u potpunosti se slažem, 2 – slažem se, 3 - neodlučan/na sam, 4 - ne slažem se, 5 - uopšte se ne slažem). Prvi deo odnosio se na sociodemografske i profesionalne karakteristike ispitanika (profesionalna uloga/profil, pol, nivo formalnog obrazovanja, sredina u kojoj se škola nalazi, radno iskustvo u prosveti). Drugi deo činila je skala indikatora vaspitne uloge škole, operacionalizovana kroz četiri tematske celine: (1) *škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri* (škola kao vaspitna sredina, nastavnik kao vaspitni činilac i odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter), (2) *uslovi za vaspitni rad – profesionalni razvoj i saradnja* (stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi, kolegijalni odnosi (nastavnik - nastavnik), saradnja škole sa roditeljima na školskom nivou, saradnja sa stručnim saradnicima i saradnja sa društvenom sredinom), (3) *samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi* (lični primer i profesionalna uloga, kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik), stručna saradnja (nastavnik – stručni saradnik: pedagog/psiholog, saradnja sa porodicom na individualnom nivou, vannastavne i vanškolske aktivnosti kao vaspitni resursi i kontinuirano stručno usavršavanje) i (4) *vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave* (planiranje u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja, definisanje vaspitnih zadataka časa i planiranje aktivnosti učenika usmerenih na njihovu realizaciju). Indikatori su odabrani na osnovu teorijskog okvira i relevantnih sadržaja koji opisuju ključne aspekte vaspitne funkcije škole, a njihovo grupisanje je izvršeno prema sadržinskoj bliskosti i logičkoj povezanosti

dimenzija koje se u literaturi i praksi prepoznaju kao značajne za ostvarivanje vaspitnog rada u školi. Pouzdanost upitnika ispitana je Krombah alfa koeficijentom. Upitnik pokazuje odličnu pouzdanost (Krombah alfa=0,895).

Rezultati dobijeni istraživanjem statistički su obrađeni uz adekvatan odabir statističkih metoda, kako bi se obezbedio optimalan model sagledavanja razlika između grupa. Korišćena je aritmetička sredina sa pripadajućom standardnom devijacijom, kao i frekvencije i procenti. Razlike među grupama određene se pomoću jednofaktorske analiza varijanse (ANOVA) i t-testa za velike nezavisne uzorke. Povezanost je testirana Pirsonovim koeficijentom korelacije (r). Statistička značajnost definisana je na nivou verovatnoće nulte hipoteze od $p \leq 0.05$ do $p < 0.0001$, a obrada i analiza nalaza istraživanja urađena je u kompjuterskom programu SPSS ver. 25 (Statistical Package for the Social Sciences).

Rezultati istraživanja i diskusija

U okviru prvog istraživačkog zadatka utvrđeno je da profesionalna uloga ispitanika statistički značajno diferencira procene indikatora vaspitne uloge škole (Tabela 2), pri čemu su između nastavnika i stručnih saradnika potvrđene razlike na većem broju pokazatelja ($p < 0,05$). Nastavnici u većoj meri percipiraju školu kao vaspitnu sredinu ($5,95 \pm 1,91$) i naročito naglašavaju ulogu odeljenjskog starešine kao ključnog vaspitnog aktera ($5,75 \pm 1,87$), dok se procena nastavnika kao vaspitnog činioca ne razlikuje značajno između grupa. Nasuprot tome, stručni saradnici povoljnije procenjuju indikatore koji se odnose na profesionalni razvoj i institucionalne uslove vaspitnog rada, uključujući procenu stručnog usavršavanja nastavnika ($5,00 \pm 1,00$), kvaliteta kolegijalnih odnosa nastavnik–nastavnik ($5,00 \pm 0,04$), saradnje škole sa roditeljima na školskom nivou ($5,00 \pm 0,03$) i saradnje škole sa društvenom sredinom ($4,66 \pm 0,68$), dok u proceni saradnje sa stručnim saradnicima nema uočenih razlika između grupa. U domenu samoevaluacije vaspitno usmerenih kompetencija i praksi nastavnici izraženije ističu indikatore neposredne vaspitne prakse u nastavnoj situaciji: lični primer i profesionalnu ulogu ($4,56 \pm 0,62$), zajednički stručni rad sa pedagogom/psihologom ($4,46 \pm 0,74$) i saradnju sa porodicom na individualnom nivou ($4,35 \pm 0,78$), kao i zastupljenost vannastavnih ($4,53 \pm 0,89$) i vanškolskih aktivnosti ($4,41 \pm 0,77$) i kontinuirano stručno usavršavanje ($4,37 \pm 0,96$). Procene kolegijalne razmene nastavnik–nastavnik se ne izdvajaju kao statistički diferencirajuće. U domenu vaspitno usmerenog planiranja i pripreme nastave nastavnici u većoj meri ukazuju na usklađenost planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja ($4,75 \pm 0,45$), jasnije definisanje vaspitnih zadataka časa ($4,58 \pm 0,63$) i planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa ($4,63 \pm 0,55$).

Tabela 2.

Razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od profesionalne uloge ispitanika (nastavnici i stručni saradnici)

Indikatori vaspitne uloge škole	Profesionalna uloga						p
	Nastavnici		Stručni saradnici		Total		
	M	SD	M	SD	M	SD	
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri							
Škola kao vaspitna sredina	5,95	1,91	5,17	1,62	5,85	1,89	0,023
Nastavnik kao vaspitni činilac	5,44	2,10	4,83	2,29	5,36	2,13	0,115
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	5,75	1,87	3,74	0,85	5,49	1,89	0,000
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja							
Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	4,32	0,83	5,00	1,00	4,41	0,81	0,000
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	4,45	0,67	5,00	0,04	4,52	0,65	0,000
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	4,69	0,52	5,00	0,03	4,73	0,50	0,001
Saradnja sa stručnim saradnicima	4,51	0,62	4,63	0,65	4,52	0,63	0,296
Saradnja sa društvenom sredinom	4,04	0,85	4,66	0,68	4,12	0,85	0,000
Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi							
Lični primer i profesionalna uloga	4,56	0,62	3,71	0,83	4,44	0,71	0,000
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	4,60	0,58	4,49	0,51	4,59	0,57	0,265
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	4,46	0,74	3,46	0,85	4,33	0,83	0,000
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	4,35	0,78	3,46	0,85	4,22	0,85	0,000
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	4,53	0,89	3,71	0,83	4,42	0,93	0,000
Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	4,41	0,77	3,71	0,83	4,31	0,81	0,000
Kontinuirano stručno usavršavanje	4,37	0,96	3,46	0,85	4,25	1,00	0,000
Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave							
Planiranje u skladu sa ciljevima I zadacima vaspitanja	4,75	0,45	4,49	0,51	4,71	0,47	0,002
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	4,58	0,63	3,97	0,71	4,49	0,67	0,000
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	4,63	0,55	3,97	0,71	4,54	0,61	0,000

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, *p* = statistička značajnost (*p* < 0,05)
Jednofaktorska analiza varijanse – ANOVA

U okviru drugog istraživačkog zadatka, na osnovu statističkih pokazatelja (Tabela 3), utvrđeno je da sve tri profesionalne grupe u celini pozitivno procenjuju školu kao vaspitnu sredinu, ulogu ključnih aktera, uslove za vaspitni rad i kompetencije važne za vaspitno usmereno planiranje i pripremu nastave, ali da se intenzitet vrednovanja pojedinih dimenzija statistički značajno razlikuje u skladu sa profesionalnim profilom ispitanika ($p < 0,05$). Nastavnici predmetne nastave najpovoljnije vrednuju školu kao vaspitnu sredinu ($6,04 \pm 1,89$) i u najvećoj meri ističu ulogu odeljenjskog starešine kao ključnog vaspitnog aktera ($6,09 \pm 1,96$), dok se procena nastavnika kao vaspitnog činioca nije izdvojena kao pokazatelj diferencijacije među grupama. U domenu profesionalnog razvoja i institucionalne saradnje, stručni saradnici dosledno daju najpovoljnije procene, naročito kada je reč o stručnom usavršavanju nastavnika za vaspitni rad ($5,00 \pm 0,00$), kolegijalnim odnosima nastavnik–nastavnik ($5,00 \pm 0,00$), saradnji škole sa roditeljima na školskom nivou ($5,00 \pm 0,00$) i saradnji škole sa društvenom sredinom ($4,66 \pm 0,68$), dok se procene saradnje sa stručnim saradnicima ne izdvajaju kao diferencirajuće između grupa. Kada je reč o samoevaluaciji vaspitno usmerenih kompetencija i praksi, uočen je neujednačen obrazac koji pokazuje da nastavnici predmetne nastave najizraženije procenjuju lični primer i profesionalnu ulogu ($4,63 \pm 0,60$) i kolegijalnu razmenu nastavnik–nastavnik ($4,75 \pm 0,47$), dok nastavnici razredne nastave snažnije naglašavaju saradnju sa pedagogom/psihologom ($4,49 \pm 0,60$) i saradnju nastavnika sa porodicom na individualnom nivou ($4,51 \pm 0,50$), kao i značaj vannastavnih ($4,73 \pm 0,58$) i vanškolskih aktivnosti ($4,48 \pm 0,62$) kao vaspitnih resursa. Kontinuirano stručno usavršavanje kao indikator vaspitne uloge škole najpovoljnije vrednuju nastavnici predmetne nastave ($4,46 \pm 1,00$). U domenu vaspitno usmerenog planiranja i pripreme nastave razlike su potvrđene na sve tri analizirane varijable, pri čemu nastavnici razredne nastave najizraženije ističu usklađenost planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja ($4,79 \pm 0,46$) i planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa ($4,64 \pm 0,53$), dok nastavnici predmetne nastave najpovoljnije procenjuju definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa ($4,64 \pm 0,61$).

Tabela 3.

Razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od profesionalnog profila ispitanika (nastavnici razredne nastave, nastavnici predmetne nastave i stručni saradnici)

Indikatori vaspitne uloge škole	Profesionalna uloga (profil)						p
	razredna nastava		predmetna nastava		stručni saradnik		
	M	SD	M	SD	M	SD	
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri							
Škola kao vaspitna sredina	5,73	1,98	6,04	1,89	5,17	1,62	0,048
Nastavnik kao vaspitni činilac	5,35	1,83	5,41	2,30	4,83	2,29	0,348
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	5,19	1,61	6,09	1,96	3,74	0,85	0,000
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja							

Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	4,37	0,90	4,27	0,79	5,00	0,00	0,000
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	4,53	0,59	4,43	0,70	5,00	0,00	0,000
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	4,74	0,49	4,68	0,54	5,00	0,00	0,003
Saradnja sa stručnim saradnicima	4,54	0,54	4,50	0,69	4,63	0,65	0,552
Saradnja sa društvenom sredinom	3,91	0,85	4,18	0,83	4,66	0,68	0,000
<i>Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi</i>							
Lični primer i profesionalna uloga	4,46	0,65	4,63	0,60	3,71	0,83	0,000
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	4,40	0,65	4,75	0,47	4,49	0,51	0,000
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	4,49	0,60	4,44	0,83	3,46	0,85	0,000
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	4,51	0,50	4,22	0,93	3,46	0,85	0,000
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	4,73	0,58	4,51	0,89	3,71	0,83	0,000
Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	4,48	0,62	4,46	0,74	3,71	0,83	0,000
Kontinuirano stručno usavršavanje	4,36	0,87	4,46	1,00	3,46	0,85	0,000
<i>Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave</i>							
Planiranje u skladu sa ciljevima I zadacima vaspitanja	4,79	0,46	4,74	0,44	4,49	0,51	0,004
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	4,50	0,66	4,64	0,61	3,97	0,71	0,000
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	4,64	0,53	4,63	0,56	3,97	0,71	0,000

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, p = statistička značajnost ($p < 0,05$)
 Jednofaktorska analiza varijanse – ANOVA

Istraživački nalazi prikazani u Tabeli 4 su pokazali da nivo formalnog obrazovanja diferencira statistički značajno grupe u procenama većeg broja indikatora vaspitne uloge škole ($p < 0,05$), pri čemu se razlike ne ispoljavaju uniformno na svim dimenzijama. U domenu škole kao vaspitne sredine, najizraženije vrednovanje iskazuju ispitanici sa visokim obrazovanjem ($6,15 \pm 1,91$) i naglašavaju ulogu odeljenjskog starešine ($5,94 \pm 1,81$), dok je procena nastavnika kao vaspitnog činioca ostala relativno stabilna bez obzira na obrazovanje ispitanika. Dalje, obrazovni nivo ispitanika selektivno usmerava procene ispitanika po grupama, pri čemu ispitanici sa master nivoom najizraženije procenjuju stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad ($4,79 \pm 0,42$), dok ispitanici sa višim obrazovanjem povoljnije vrednuju kolegijalne odnose nastavnik–nastavnik ($4,71 \pm 0,46$) i saradnju škole sa roditeljima na školskom nivou ($4,77 \pm 0,42$). Nasuprot tome, procene saradnje sa stručnim saradnicima i saradnje sa društvenom sredinom ne variraju u zavisnosti od obrazovnog nivoa ispitanika. U domenu samoevaluacije vaspitno usmerenih kompetencija i praksi, uočava se da ispitanici sa master nivoom obrazovanja najviše ističu lični primer i profesionalnu ulogu ($4,74 \pm 0,45$), stručnu saradnju sa pedagogom/psihologom ($4,63 \pm 0,56$) i kontinuirano stručno usavršavanje ($4,74 \pm 0,45$). Istovremeno, ispitanici sa visokim obrazovanjem najizraženije vrednuju vannastavne ($4,58 \pm 0,92$) i vanškolske

aktivnosti ($4,51 \pm 0,70$) kao vaspitne resurse, dok su procene kolegijalne razmene nastavnik–nastavnik i saradnje nastavnika sa porodicom na individualnom nivou ujednačene među obrazovnim grupama. U domenu vaspitno usmerenog planiranja i pripreme nastave, procena opšte usklađenosti planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja ne varira prema obrazovanju, dok su razlike uočene kod ispitanika sa master nivoom koji izraženije prepoznaju definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa ($4,63 \pm 0,63$), kao i kod ispitanika sa visokim obrazovanjem koji najpovoljnije procenjuju planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa ($4,69 \pm 0,52$).

Tabela 4.

Razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od nivoa formalnog obrazovanja (više, visoko, master)

Indikatori vaspitne uloge škole	Nivo formalnog obrazovanja						p
	više		visoko		master		
	M	SD	M	SD	M	SD	
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri							
Škola kao vaspitna sredina	5,48	1,96	6,15	1,91	5,27	1,31	0,005
Nastavnik kao vaspitni činilac	4,94	2,06	5,46	2,17	5,91	1,96	0,056
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	4,63	1,68	5,94	1,81	5,48	2,09	0,000
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja							
Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	4,46	0,82	4,31	0,84	4,79	0,42	0,005
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	4,71	0,46	4,41	0,71	4,64	0,60	0,001
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	4,77	0,42	4,77	0,49	4,45	0,62	0,003
Saradnja sa stručnim saradnicima	4,50	0,57	4,54	0,66	4,52	0,62	0,896
Saradnja sa društvenom sredinom	3,98	0,85	4,16	0,86	4,27	0,80	0,148
Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi							
Lični primer i profesionalna uloga	4,25	0,85	4,48	0,66	4,74	0,45	0,004
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	4,59	0,49	4,59	0,55	4,52	0,80	0,812
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	4,07	0,93	4,39	0,79	4,63	0,56	0,002
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	4,26	0,94	4,22	0,82	4,19	0,79	0,915
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	4,12	0,94	4,58	0,92	4,33	0,78	0,002
Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	3,95	0,91	4,51	0,70	4,19	0,74	0,000
Kontinuirano stručno usavršavanje	3,91	1,01	4,32	1,01	4,74	0,45	0,000

Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave

Planiranje u skladu sa ciljevima I zadacima vaspitanja	4,64	0,48	4,75	0,44	4,74	0,59	0,226
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	4,26	0,76	4,58	0,60	4,63	0,63	0,001
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	4,30	0,70	4,69	0,52	4,37	0,63	0,000

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, p = statistička značajnost ($p < 0,05$)
 Jednofaktorska analiza varijanse – ANOVA

Sociodemografski pokazatelj ispitanika, koji se odnosi na sredinu u kojoj se škola nalazi, statistički značajno uslovljava razlike u procenama pojedinih indikatora vaspitne uloge škole ($p < 0,05$), dok se deo procena pokazao stabilnim i ujednačenim bez obzira na sredinski kontekst škole (Tabela 5). U domenu škole kao vaspitne sredine najizraženije vrednovanje iskazuju ispitanici iz škola prigradskih sredina ($6,69 \pm 1,28$), dok se nastavnik kao vaspitni činilac najviše ističe u procenama ispitanika iz škola seoskih sredina ($5,91 \pm 2,04$). Nasuprot tome, uloga odeljenjskog starešine se ne izdvaja kao indikator koji uslovljava razlike među grupama ispitanika u odnosu na školsku sredinu. U okviru uslova za vaspitni rad, procene stručnog usavršavanja nastavnika, kolegijalnih odnosa nastavnik–nastavnik i saradnje škole sa roditeljima na školskom nivou ostaju ujednačene među ispitanicima iz škola gradskih, prigradskih i seoskih sredina, što upućuje na relativnu stabilnost ovih procena nezavisno od konteksta škole. Kao razlikujući indikator izdvaja se saradnja sa stručnim saradnicima, koju najizraženije procenjuju ispitanici iz škola gradskih sredina ($4,60 \pm 0,58$), dok se saradnja sa društvenom sredinom nije pokazala kao faktor koji diferencira procene prema školskoj sredini. Procene ličnog primera i profesionalne uloge, kao i kolegijalne razmene nastavnik–nastavnik, ostaju ujednačene među ispitanicima različitih sredina. Stručnu saradnju sa pedagogom/psihologom najizraženije vrednuju ispitanici iz škola seoskih sredina ($4,48 \pm 0,74$), a saradnju nastavnika sa porodicom na individualnom nivou ispitanici iz škola gradskih sredina ($4,32 \pm 0,82$). Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs najviše se ističu u procenama ispitanika iz škola prigradskih sredina ($4,80 \pm 0,58$), dok se vanškolske aktivnosti najizraženije vrednuju u procenama ispitanika iz škola gradskih sredina ($4,43 \pm 0,72$). Razlike po grupama ispitanika, s obzirom na kontekst školske sredine, su vidljive kod kontinuiranog stručnog usavršavanja, pri čemu ga najizraženije vrednuju ispitanici iz škola prigradskih sredina ($4,63 \pm 1,03$). U domenu vaspitno usmerenog planiranja i pripreme nastave, usklađenost planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja najizraženije naglašavaju ispitanici iz škola gradskih sredina ($4,81 \pm 0,40$), dok se definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa ne izdvaja kao razlikujući indikator. Najizraženije razlike u ovom segmentu odnose se na planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa, koje najviše ističu ispitanici iz škola prigradskih sredina ($4,80 \pm 0,41$).

Tabela 5.

Razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od sredine u kojoj se škola nalazi (gradska, prigradska, seoska)

Indikatori vaspitne uloge škole	Sredina u kojoj se škola nalazi						p
	gradska		prigradska		seoska		
	M	SD	M	SD	M	SD	
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri							
Škola kao vaspitna sredina	5,51	2,08	6,69	1,28	6,10	1,62	0,001
Nastavnik kao vaspitni činilac	5,25	2,02	4,43	2,45	5,91	2,04	0,001
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	5,31	1,88	5,57	1,63	5,75	1,99	0,210
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja							
Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	4,44	0,83	4,23	0,81	4,43	0,77	0,376
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	4,48	0,66	4,63	0,49	4,55	0,68	0,423
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	4,73	0,51	4,69	0,47	4,75	0,48	0,790
Saradnja sa stručnim saradnicima	4,60	0,58	4,14	0,85	4,55	0,56	0,000
Saradnja sa društvenom sredinom	4,12	0,87	3,89	0,93	4,22	0,78	0,149
Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi							
Lični primer i profesionalna uloga	4,44	0,71	4,35	0,92	4,49	0,63	0,607
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	4,52	0,54	4,71	0,71	4,63	0,53	0,129
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	4,43	0,72	3,51	0,98	4,48	0,74	0,000
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	4,32	0,82	3,77	0,81	4,25	0,85	0,002
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	4,58	0,78	4,80	0,58	4,00	1,10	0,000
Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	4,43	0,72	4,41	0,70	4,06	0,94	0,003
Kontinuirano stručno usavršavanje	4,35	0,97	4,63	1,03	3,93	0,95	0,000
Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave							
Planiranje u skladu sa ciljevima I zadacima vaspitanja	4,81	0,40	4,69	0,47	4,59	0,54	0,003
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	4,58	0,58	4,31	0,83	4,43	0,71	0,055
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	4,60	0,58	4,80	0,41	4,34	0,68	0,000

M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, *p* = statistička značajnost (*p* < 0,05) Jednofaktorska analiza varijanse – ANOVA

Dobijenim istraživačkim nalazima (Tabela 6) utvrđeno je da pol ispitanika dovodi do statistički značajnih razlika u procenama ispitanika samo na manjem delu indikatora vaspitne uloge škole (*p*<0,05), dok su procene u više oblasti ostale ujednačene. U domenu škole kao vaspitne sredine i ključnih vaspitnih aktera, ispitanici

muškog pola povoljnije procenjuju školu kao vaspitnu sredinu ($6,38 \pm 1,32$) i izraženije vrednuju ulogu odeljenjskog starešine ($6,02 \pm 2,07$), dok se procena nastavnika kao vaspitnog činioca ne razlikuje prema polu ispitanika. U okviru uslova za vaspitni rad, uočava se da ispitanici ženskog pola više vrednuju stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad ($4,54 \pm 0,81$) i saradnju sa stručnim saradnicima ($4,64 \pm 0,55$), dok se kod procena kolegijalnih odnosa nastavnik–nastavnik, saradnje škole sa roditeljima na školskom nivou i saradnje sa društvenom sredinom nisu pokazale statistički značajne razlike prema polu. U domenu samoevaluacije vaspitno usmerenih kompetencija i praksi, pol nema statistički značajan uticaj na većinu indikatora (lični primer i profesionalna uloga, kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik), stručna saradnja sa pedagogom/psihologom). Statistički značajna modifikacija nivoa procena vidljiva je u segmentima neposredne vaspitne prakse, pri čemu ispitanici muškog pola pripisuju veći značaj saradnji nastavnika sa porodicom na individualnom nivou ($4,59 \pm 0,79$) i zastupljenosti vannastavnih aktivnosti kao vaspitnog resursa ($4,80 \pm 0,55$), dok procene vanškolskih aktivnosti ostaju ujednačene. Ispitanici ženskog pola izraženije afirmišu kontinuirano stručno usavršavanje aktera vaspitno obrazovnog procesa ($4,33 \pm 0,95$) radi sticanja kompetencija relevantnih za vaspitni rad. U okviru indikatora vaspitno usmerenog planiranja i pripremanja nastave nisu utvrđene statistički značajne razlike prema polu, što ukazuje na stabilne i ujednačene procene ovih aspekata nezavisno od polne pripadnosti ispitanika.

Tabela 6.

Razlike u procenama indikatora vaspitne uloge škole u zavisnosti od pola ispitanika

Indikatori vaspitne uloge škole	Pol ispitanika				p
	Muški		Ženski		
	M	SD	M	SD	
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri					
Škola kao vaspitna sredina	6,38	1,32	5,68	2,04	0,021
Nastavnik kao vaspitni činilac	5,60	2,33	5,36	2,11	0,488
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	6,02	2,07	5,40	1,91	0,045
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja					
Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	4,14	0,61	4,54	0,81	0,001
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	4,48	0,65	4,50	0,66	0,865
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	4,64	0,56	4,77	0,48	0,101
Saradnja sa stručnim saradnicima	4,36	0,63	4,64	0,55	0,002
Saradnja sa društvenom sredinom	4,18	0,63	4,19	0,87	0,935
Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi					
Lični primer i profesionalna uloga	4,61	0,49	4,39	0,75	0,057
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	4,57	0,59	4,57	0,57	0,979
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	4,41	0,90	4,36	0,79	0,721
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	4,59	0,79	4,16	0,86	0,002
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	4,80	0,55	4,31	0,98	0,002

Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	4,20	0,82	4,35	0,82	0,299
Kontinuirano stručno usavršavanje	3,70	1,09	4,33	0,95	0,000
<i>Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave</i>					
Planiranje u skladu sa ciljevima I zadacima vaspitanja	4,61	0,50	4,72	0,47	0,165
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	4,58	0,50	4,46	0,70	0,314
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	4,45	0,72	4,54	0,60	0,415

Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA), M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, p = statistička značajnost ($p < 0,05$)

Istraživačkim nalazima je utvrđeno da dužina radnog iskustva ispitanika u obrazovnom sistemu selektivno korelira sa procenama indikatora vaspitne uloge škole i na većini indikatora nije registrovana statistički značajna povezanost ($p < 0,05$) (Tabela 7). U okviru indikatora koji se odnose na školu kao vaspitnu sredinu i ključne vaspitne aktore utvrđeno je da radno iskustvo u prosveti nije statistički značajno povezano sa procenom škole kao vaspitne sredine ($r=0,078$), niti sa procenom odeljenjskog starešine kao ključnog vaspitnog aktera ($r=0,050$). Nasuprot tome, registrovana je slaba, ali statistički značajna negativna povezanost između radnog iskustva i procene nastavnika kao vaspitnog činioca ($r=-0,157$), što ukazuje da ispitanici sa kraćim radnim iskustvom izraženije vrednuju ovu dimenziju. Kada je reč o uslovima za vaspitni rad (profesionalni razvoj i saradnja), radno iskustvo se u najvećem delu pokazuje kao faktor bez statistički značajne povezanosti sa procenama kolegijalnih odnosa, saradnje škole sa roditeljima na školskom nivou i saradnje sa stručnim saradnicima. Uočene su negativne korelacije sa procenom stručnog usavršavanja nastavnika za vaspitni rad ($r=-0,140$) i saradnje škole sa društvenom sredinom ($r=-0,246$), što znači da se sa porastom dužine radnog staža snižavaju prosečne procene ovih aspekata, konkretno ispitanici navedene indikatore manje vrednuju u vaspitnoj praksi. U domenu samoevaluacije vaspitno usmerenih kompetencija i praksi, većina indikatora ne pokazuje statistički značajnu povezanost sa radnim iskustvom. Istovremeno, izdvajaju se pozitivne povezanosti sa procenom saradnje nastavnika sa porodicom na individualnom nivou ($r=0,175$) i procenom značaja vannastavnih aktivnosti kao vaspitnog resursa ($r=0,180$), što sugerise da se sa porastom radnog staža jače vrednuju navedeni oblici vaspitne prakse koji su neposredno povezani sa radom sa učenicima i porodicom. U okviru vaspitno usmerenog planiranja i pripreme nastave, radno iskustvo nije statistički značajno povezano sa procenom usklađenosti planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja, niti sa procenom definisanja vaspitnih zadataka časa. Međutim, potvrđena je pozitivna korelacija sa procenom planiranja aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa ($r=0,150$), što ukazuje da ispitanici sa dužim radnim stažom u nešto većoj meri prepoznaju ovu praksu kao važnu za vaspitni rad škole.

Tabela 7.*Povezanost radnog iskustva ispitanika u prosveti i procena indikatora vaspitne uloge škole*

<i>Indikatori vaspitne uloge škole</i>		<i>Radno iskustvo u prosveti (god.)</i>
Škola kao vaspitna sredina i ključni vaspitni akteri		
Škola kao vaspitna sredina	r	,078
Nastavnik kao vaspitni činilac	r	-,157*
Odeljenjski starešina kao ključni vaspitni akter	r	,050
Uslovi za vaspitni rad: profesionalni razvoj i saradnja		
Stručno usavršavanje nastavnika za vaspitni rad u školi	r	-,140*
Kolegijalni odnosi (nastavnik – nastavnik)	r	,010
Saradnja škole sa roditeljima (školski nivo)	r	-,094
Saradnja sa stručnim saradnicima	r	-,106
Saradnja sa društvenom sredinom	r	-,246**
Samoevaluacija vaspitno usmerenih kompetencija i praksi		
Lični primer i profesionalna uloga	r	,040
Kolegijalna razmena (nastavnik – nastavnik)	r	-,049
Stručna saradnja (nastavnik - stručni saradnik: pedagog/ psiholog)	r	-,115
Saradnja nastavnika sa porodicom (individualni nivo)	r	,175**
Vannastavne aktivnosti kao vaspitni resurs	r	,180**
Vanškolske aktivnosti kao vaspitni resurs	r	,026
Kontinuirano stručno usavršavanje	r	-,075
Vaspitno usmereno planiranje i priprema nastave		
Planiranje u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja	r	,074
Definisanje vaspitnih zadataka nastavnog časa	r	,029
Planiranje aktivnosti usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa	r	,150*

*Statistička značajnost na nivou 0,05. **Statistička značajnost na nivou 0,01. *r* = Pirsonov koeficijent korelacije

Dobijeni nalazi istraživanja pokazuju da se procene indikatora vaspitne uloge škole menjaju u zavisnosti od profesionalne pozicije i profila ispitanika, ali i od obrazovnog nivoa, konteksta škole, pola i dužine radnog iskustva, pri čemu se razlike najčešće ispoljavaju kao različiti okviri u razumevanju vaspitnog delovanja škole.

U tom smislu, nastavnici u većoj meri naglašavaju indikatore neposredne vaspitne prakse kao što je uloga odeljenjskog starešine, lični primer i profesionalna uloga, planiranje aktivnosti učenika usmerenih na realizaciju vaspitnih zadataka časa, dok stručni saradnici doslednije ističu profesionalno-razvojne i institucionalne indikatore u oblasti stručnog usavršavanja nastavnika, kolegijalnih odnosa i saradnje škole sa lokalnom zajednicom. Istovremeno, pojedina očekivanja o smeru razlika nisu potvrđena, kao što je saradnja škole sa roditeljima na školskom nivou koju povoljnije procenjuju stručni saradnici, zbog čega se hipoteza o razlikama između nastavnika i stručnih saradnika može smatrati delimično potvrđenom. Unutar nastavničke populacije uočeno je da nastavnici razredne nastave više ističu vannastavne aktivnosti i usklađenost planiranja sa ciljevima i zadacima vaspitanja, dok nastavnici predmetne

nastave naglašenije vrednuju kolegijalnu razmenu i definisanje vaspitnih zadataka časa. Međutim, obrazac razlika ne prati strogo formalne uloge, već se pre može tumačiti razlikama u bliskosti indikatora nastavnoj situaciji naspram indikatora koji se odnose na institucionalne uslove, pa hipoteza o razlikama među tri profesionalne grupe (nastavnici razredne, predmetne nastave i stručni saradnici) nije potvrđena u celini. Više vrednovanje refleksivno-planerskih elemenata i profesionalnog razvoja češće je izraženo kod ispitanika sa visokim obrazovanjem i master nivoom, tako da procena škole kao vaspitne sredine ne prati ujednačen uzlazni pravac obrazovnog nivoa ispitanika, što opravdava zaključak o delimičnoj potvrđenosti hipoteze koja se odnosi na razlike u odnosu na formalno obrazovanje. Slično tome, kontekst škole deluje na one indikatore koji su osetljiviji na organizacione uslove i raspoložive resurse pri čemu ispitanici iz škola prigradskih i delom seoskih sredina naglašenije ističu pojedine oblike neposredne prakse, posebno vannastavne aktivnosti i planiranje aktivnosti učenika, dok se ispitanici iz škola gradskih sredina izdvajaju pre svega u procenama planiranja u skladu sa ciljevima i zadacima vaspitanja, što upućuje na specifičnost efekata sredine u kojoj se škola nalazi i delimičnu potvrdu hipoteze. Polne razlike govore da ispitanici ženskog pola povoljnije procenjuju aspekte profesionalne podrške i razvoja, stručno usavršavanje i saradnju sa stručnim saradnicima, kao i kontinuirano stručno usavršavanje, dok ispitanici muškog pola izraženije naglašavaju pojedine indikatore neposredne prakse, ulogu odeljenjskog starešine, saradnju nastavnika sa porodicom na individualnom nivou i vannastavne aktivnosti, uz izostanak razlika u domenima planiranja i pripreme nastave. Navedeno implicira da je hipoteza o razlikama prema polu delimično potvrđena. Korelaciona analiza pokazuje da dužina radnog iskustva ima smislen, ali selektivan odnos sa procenama ispitanika, sa dužim radnim stažom raste kritičnost prema širim institucionalnim i profesionalnim aspektima kao što su saradnja sa društvenom sredinom i stručno usavršavanje, dok se istovremeno snažnije vrednuju elementi neposredne vaspitne prakse povezani sa radom sa učenicima i porodicom (saradnja nastavnika sa porodicom, značaj vannastavnih aktivnosti i planiranje aktivnosti učenika), čime je hipoteza o povezanosti staža i procena ispitanika potvrđena.

Dobijeni nalazi pokazuju da nastavnici i stručni saradnici školu kao vaspitnu sredinu vide iz različitih, ali međusobno dopunjujućih uglova, pri čemu su nastavnici više fokusirani na događaje u odeljenju i na nastavnom času, dok stručni saradnici više ističu uslove i podršku koji omogućavaju kvalitetan vaspitni rad na nivou cele škole. Upravo zato, škola kao vaspitna sredina se ne može svesti na praksu u učionici, niti samo na institucionalne mere, već zahteva jasnije usaglašavanje uloga i zajedničko delovanje vaspitno obrazovnih aktera posmatranih indikatora kao što su planiranje vaspitnih zadataka, koordinacija aktivnosti i održiva saradnja u kolektivu. Takav pristup može pomoći da škola doslednije funkcioniše kao povezana i stabilna vaspitna sredina, u kojoj se profesionalni razvoj, školska klima i saradnja sa porodicom i zajednicom oslanjaju na zajedničke standarde i realne dogovore u praksi.

Zaključak

Na osnovu postavljenog cilja i realizovanih istraživačkih zadataka, može se zaključiti da ispitanici školu prepoznaju i vrednuju kao značajnu vaspitnu sredinu, pri čemu se procene pojedinih indikatora vaspitne uloge škole razlikuju u skladu sa profesionalnom ulogom i odabranim sociodemografskim karakteristikama. Dobijeni nalazi su pokazali da u procenama nastavnika i stručnih saradnika postoje sličnosti, ali i statistički utemeljene razlike na određenim indikatorima vaspitnog delovanja škole, što potvrđuje opravdanost sagledavanja vaspitne uloge škole iz perspektive različitih vaspitno-obrazovnih aktera. Statistički pokazatelji govore o tome da se procene ispitanika vezane za indikatore vaspitne uloge škole pre svega razlikuju u naglašenosti i usmerenosti pojedinih aspekata, dok su potpune suprotnosti u vrednovanju zanemarljive. Istraživačkim okvirom proverene su razlike sa profesionalnom ulogom i profilom, nivoom obrazovanja, školskom sredinom, polom i povezanost sa dužinom radnog iskustva u procenama indikatora vaspitne uloge škole. Nastavnici pretežno naglašavaju indikatore neposredne vaspitne prakse u nastavnoj situaciji, kao što je uloga odeljenjskog starešine, lični primer i profesionalna uloga, planiranje aktivnosti učenika za realizaciju vaspitnih zadataka, dok stručni saradnici veću važnost pridaju institucionalnim uslovima, profesionalnoj podršci i koordinaciji vaspitnog rada u oblasti stručnog usavršavanja, kolegijalnih odnosa i saradnje sa lokalnom zajednicom. U procenama indikatora vaspitne uloge škole evidentirane su razlike između nastavnika razredne i nastavnika predmetne nastave, što upućuje na to da se vaspitno delovanje sprovodi kroz različite načine organizovanja rada i pedagoških postupaka. Uočljiv je uticaj nivoa formalnog obrazovanja u procenama u pojedinim segmentima, prvenstveno u domenu refleksivnog planiranja i usmerenosti ka stručnom usavršavanju, dok na svim posmatranim pokazateljima ne postoji ujednačen obrazac. Sredina u kojoj se škola nalazi reflektuje razlike u procenama ispitanika i najizraženije se odražava na one dimenzije koje zavise od organizacionih uslova, resursa i obrazaca saradnje, uz zadržavanje pretežno pozitivne slike škole kao vaspitne sredine u svim tipovima škola. Iako su u nekim aspektima evidentirane razlike prema polu ispitanika, međutim one nisu stabilne u strukturiranju obrazaca delovanja, što upućuje na to da je reč o uticaju koji zavisi od specifičnih okolnosti i sadržaja koji se procenjuje. Radni staž pokazuje selektivnu povezanost, sa porastom radnog iskustva uočava se veća kritičnost ispitanika prema pojedinim institucionalnim i kontekstualnim aspektima, dok se istovremeno snažnije ističu elementi neposredne prakse koji su bliži radu sa učenicima i porodicom.

Pedagoške implikacije dobijenih nalaza ukazuju da se vaspitna uloga škole ne može posmatrati oslanjanjem na pojedine pokazatelje, već je potreban sveobuhvatan pristup koji istovremeno podrazumeva jačanje profesionalne podrške nastavnicima i stručnim saradnicima, unapređenje institucionalne saradnje škole sa okruženjem, kao i osnaživanje konkretne vaspitne prakse u učionici i u partnerskom odnosu sa porodicom. To znači da stručna usavršavanja, školska organizacija i mehanizmi timskog rada treba da budu osmišljeni tako da povezuju različite prioritete

nastavnika i stručnih saradnika, omogućavajući da se vaspitni rad zajednički planira, sistematski prati i kontinuirano unapređuje kao koordinisana odgovornost svih aktera. Usaglašavanje nastavnika i stručnih saradnika oko planiranja i koordinacije vaspitnog rada omogućava da škola doslednije funkcioniše kao povezana i efikasna vaspitna sredina, utemeljena na jasnim ulogama, zajedničkim standardima praktičnog rada i održivim oblicima saradnje.

Važno je napomenuti da su zaključci istraživanja percepcije nastavnika i stručnih saradnika pojedinih indikatora vaspitne uloge škole izvedeni kvantitativnim pristupom, što otežava dublje razumevanje uzroka i mehanizama koji stoje iza uočenih obrazaca. Kako bi se navedeni nedostatak prevazišao potrebno je da buduća istraživanja dopunite kvalitativnim pristupom i proširite analizu dodatnim kontekstualnim varijablama. Ipak, uprkos navedenim ograničenjima, dobijeni nalazi pružaju dobru osnovu za promišljanje i unapređivanje vaspitne prakse, uz uvažavanje složenosti vaspitne uloge škole i specifičnih doprinosa različitih vaspitno obrazovnih aktera u njenom ostvarivanju.

Literatura

- Biesta, G. (2020). Education, measurement and the professions: Reclaiming a space for democratic professionalism in education. In *Measuring up in education* (pp. 4-20). Routledge.
- Bogavac, D., Milosavljević Đukić, T. (2017). Non-formal education within the function of responsible parenting. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 5(1), 31–42. <https://doi.org/10.5937/IJCRSEE1701031B>
- European Commission. (2024a). *Supporting well-being in schools: Whole-school approach*. <https://education.ec.europa.eu>
- European School Education Platform. (2024b, May 15). *Guidelines on wellbeing and mental health at school*. European School Education Platform. school-education.ec.europa.eu
- Hebib, E., & Ovesni, K. (2019). Reformski procesi u oblasti školskog obrazovanja u Srbiji—pogled školskih pedagoga. *Vaspitanje i obrazovanje*, 44(3), 85-100.
- Krnjaja, Ž., Pavlović-Breneselović, D., Mitranić, N. (2023). Podrška stručnim saradnicima u promeni pristupa obrazovanju. *Upotrazi za kvalitetnim obrazovanjem i vaspitanjem: izazovi i moguća rešenja*, 145-150.
- Milosavljević Đukić, T. (2018). Vaspitne kompetencije nastavnika kao uslov za jačanje vaspitne uloge škole u savremenom društvu. U *Mesto i uloga učitelja u savremenom društvu* (str. 243–260). Pedagoški fakultet u Vranju.
- Milosavljević Đukić, T. (2019). Teškoće, problemi i specifičnosti u ostvarivanju vaspitne funkcije škole. U *Nauka bez granica II: Pristupi u obrazovanju* 3 (str. 289–314). Univerzitet u Prištini (Kosovska Mitrovica), Filozofski fakultet.

- Milosavljević Đukić, T., Bogavac, D., Mikić, A. (2021). School as an educational environment from the perspective of senior primary school students. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 137–152. <https://doi.org/10.22190/FUTLTE211212011M>
- Milosavljević Đukić, T., Bogavac, D., Radovanović, I. (2020b). School as an educational environment from the pupils' perspective. U *Educational space: Selected theoretical and practical approaches* (str. 19–30). State University of Applied Sciences (Nowy Sącz) & Teacher Education Faculty (Belgrade).
- Milosavljević Đukić, T., Bogavac, D., Stojadinović, A. (2022b). The role of extracurricular activities in improving the educational function of primary school. *TEACHER – International Journal of Education*, 23, 22–37.
- Milosavljević Đukić, T., Bogavac, D., Stojadinović, A., Rajčević, P. (2022a). Parental involvement in education and collaboration with school. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 10(1), 1–14. <https://doi.org/10.23947/2334-8496-2022-10-1-01-14>
- Milosavljević Đukić, T., Momčilović, Z., & Spasić Stojić, A. (2020a). Percepcija stručnih saradnika o osposobljenosti nastavnika za realizaciju zadataka vaspitnog rada u osnovnoj školi. U *Nauka bez granica III: Obrazovanje i razvoj ličnosti* (Sveska 4, str. 69–97). Univerzitet u Prištini (Kosovska Mitrovica), Filozofski fakultet.
- Osmanović Zajić, J., Maksimović, J., Lazić, N. (2022). Funkcije i osobine školskog pedagoga iz perspektive nastavnika. *Društvene i humanističke studije (DHS)*, 7(3(20)), 191–208. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2022.7.3.191>
- Pinkas, G. (2022). The relationship between perception of school climate and teacher motivation. *Društvene i humanističke studije (DHS)*, 7(3(20)), 209–228.
- Radovanović, I., Bogavac, D., Milosavljević Đukić, T. (2022). Roditeljska samoprocena postupaka u vaspitnom radu s decom. *Inovacije u nastavi*, 35(1), 33–48. <https://doi.org/10.5937/inovacije2201033R>
- Tančić, N. (2020). *Determinante profesionalnog razvoja nastavnika u inkluzivnom školskom kontekstu* (Doktorska disertacija). Univerzitet u Novom Sadu. <https://nardus.mpin.gov.rs/handle/123456789/18377>
- Zukorlić, M. S., Nikolić, I. A. (2022). Škola kao vaspitni kontekst za razvoj socijalne kompetencije učenika. *Sociološki pregled / Sociological Review*, 56(3), 954–977. <https://doi.org/10.5937/socpreg56-39517>

SCHOOL AS AN EDUCATIONAL ENVIRONMENT FROM THE PERSPECTIVE OF TEACHERS AND SCHOOL COUNSELORS

Tatjana Milosavljević Đukić

Faculty of Education in Vranje, University of Niš

Abstract: The aim of this study is to examine the school as an educational environment from the perspective of teachers and school counselors through the assessment of selected indicators of the school's educational (upbringing) role. The sample included 282 respondents from primary schools in the Republic of Serbia (247 teachers and 35 school counselors). Using the *School as an Educational Environment Assessment Questionnaire*, and applying descriptive statistics, an independent-samples t-test, one-way ANOVA, and Pearson correlation ($p \leq 0.05$), the main hypothesis was confirmed: teachers and school counselors generally evaluate the school as a significant educational environment, with statistically significant differences and associations in the assessment of particular indicators depending on professional role and respondents' sociodemographic characteristics. Teachers reported higher ratings of the school as an educational environment and of the homeroom teacher's role, whereas school counselors rated the conditions for educational work more favorably, especially teachers' professional development and the school's cooperation with the wider community. In terms of educationally oriented planning, teachers more strongly emphasized alignment of planning with educational aims, the formulation of educational lesson objectives, and planning of student activities directed toward achieving the educational goals of the lesson. Within the teaching profile, subject teachers rated the school as an educational environment most favorably, while classroom teachers more strongly emphasized alignment of planning; regarding school setting, the highest ratings were reported by respondents from schools in suburban areas and the lowest by respondents from schools in urban areas. Gender differentiated a smaller number of indicators: male respondents rated the school as an educational environment and the homeroom teacher's role higher, while female respondents rated professional development and cooperation with school counselors more favorably. With increasing years of service, ratings of professional development and the school's cooperation with the wider community decreased, whereas higher value was attributed to teacher-family cooperation (individual level) and the importance of extracurricular activities. The findings suggest that strengthening the school's educational role requires simultaneous reinforcement of institutional conditions and professional support, as well as empowering direct educational practice and improving coordination among actors in the planning and evaluation of educational work.

Keywords: school as an educational environment, indicators of the school's educational role, teachers, school counselors